

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
MŰVÉSZETI DOKTORI ISKOLA**

Beregi András

**A tuba szólóhangszerként való
elterjedése és alkalmazási területei**

DLA-értekezés tézisei

Prof. Dr. Farkas István Péter
egyetemi tanár – témavezető

Dr. habil. Bazsinka József
egyetemi docens – társtémavezető

2022.

1. A kutatás tárgya

A tuba szabadalmaztatása óta eltelt közel 200 év alatt hangszerünk fejlődése hosszú utat tett meg, mely során a fúvószenekari basszushangszer funkciótól, a modern szimfonikus zenekar állandó tagjává válásán keresztül, eljutott egészen a szólóhangszer szerepig. Ez idő alatt természetesen sokan és sokféleképpen igyekeztek a tuba térnyerését befolyásolni – ki pozitív, ki negatív irányba –, de napjainkra egy olyan technikailag kiforrott és univerzálisan alkalmazható hangszerré vált, ami a komolyzenei paletta teljes skáláján képes megállni a helyét.

A kutatásom célja az volt, hogy erről a még napjainkban is zajló fejlődésről egy olyan korrajzot készítsek, melyben a történeti előzmények feltárása, a hangszert népszerűsítő kollégák és zeneszerzők motivációjának megértése, valamint a tubát radikálisan új, szóló szerepben alkalmazó művek bemutatása által, komplex módon tudjuk értelmezni a tuba jogkörének mai napon hatályos állapotát.

A tuba szakirodalom szerinti meghatározása a következőképp írja le a hangszert: „igazi basszushangszer, a vonószenekar basszushangszeréhez, a nagybögőhöz hasonló”¹, „az operai, szimfonikus- és fúvószenekar rézfúvósainak alapja.”² Azonban már 1971-ben a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanára, Zilcz György által szerkesztett *Rézfúvós és ütőhangszerek tanításának módszertana* című könyvben is megemlíti Dr. Újfalusi László, hogy „vannak, akik a tubának ezt a szerepét nem ismerik fel és mindenáron a magasságot erőltetik, és könnyed technikai bravúrokban igyekeznek a hangszer fejlődését előbbre vinni.”³ Dr. Újfalusi László szavai egyértelműen arra utalnak, hogy akkoriban már javában zajlott Magyarországon is az a folyamat, mely a tuba szerepének kiterjesztését elősegítette, azonban mint minden újításnak, ennek is vegyes volt a fogadtatása.

„Ezen törekvés – bármennyire is érthető – nem a tuba igazi területe és kissé komikusan hat. Más dolog az, ha különösen az újabb és modern művekben igen magas és jelentős, ún. tubaállások találhatók. Ezek dicséretes törekvések és azt mutatják, hogy a hangszer lehetőségei még jobban kitágultak; mind több és több olyan mű születik, melyben a zenekaron belüli funkciója már kinőtt a harmóniahordozó basszus szerepéből.

¹ Bogár István (1975)

^{2 3} Zilcz György (1971) – 123. o.

Ilyenkor lép elő maga a játékos művészi kvalitásával, formálókészségével és nem utolsó sorban szép, meleg tónusával.⁴

A tuba szólóhangszerként való megítélése és alkalmazása mindig is a zeneszerzők szuverén joga volt, azonban az ezt meghatározó szerzői szándékot már számos egyéb tényező befolyásolhatja. A legjelentősebb hatást természetesen az adott korban és területen jelen lévő szakmai közeg gyakorolta a szerzőkre, de a hallgatóságtól érkező visszajelzések és ezáltal a koncertszervezők műsorpolitikával kapcsolatos elképzelései is kihatottak a tuba fejlődésére.

2. A kutatás módszere

A kutatás folyamán igyekeztem mindig oly módon kiválasztani az általam bemutatott személyeket és eseményeket, hogy a tuba szólóhangszerként való elterjedésének szakaszait, kronológiai sorrendben végig követve, jobban megérthessük annak okait és összefüggéseit. A dolgozat megírásakor nem állt szándékomban a folyamat valamennyi résztvevőjét és történéseit maradéktalanul bemutatni, hiszen ez az információmennyiség már éppen azt nehezítette volna meg, ami az értekezésem fő célját jelentette, azaz az összefüggések feltárását és értelmezését.

Ehhez először számba kellett venni a hangszer általános alkalmazási területeit. A basszus és kontrabasszus tuba elsősorban szimfonikus zenekarban, fúvószenekarban és különféle kamaraegyüttesekben kap szerepet. Azonban nem lehet kijelenteni, hogy a felhasználás módja egyértelműen meghatározná a hangszer különböző zenei textúrákban betöltött szerepét, hiszen önmagában e szempontok szerint nem lenne olyan éles határvonal a funkciók között. Viszont, ha konkrét művekkel, szerzőkkel és korszakokkal kiegészítve egy komplex szempontrendszerben vizsgáljuk a tuba szerepét, úgy már számos összefüggésre felfigyelhetünk.

Az ok, amiért a kutatásom fókuszába a tuba szólóhangszerként való alkalmazása került, hogy az elmúlt évtizedekben a szóló tuba irányzat fejlődése igen komoly hatást gyakorolt a profi hangszerjátékosok mindennapjaira, hiszen a kiterjesztett követelmények abszolválásához elengedhetetlenné vált a szólisztikus előadásmód elsajátítása is. Ez az intenzív fejlődés még napjainkban is tart, azonban mégis azt tapasztalom, hogy a magyar

⁴ Zilcz György (1971) – 123. o

tubástársadalom az eddig elért eredményekről, illetve azok előzményeiről és várható jövőjéről sokszor csak részinformációkkal rendelkezik. Ezért fontosnak tartottam, hogy a témával kapcsolatos kutatásom által feltárt ismereteket, a dolgozatommal kontextusba helyezve segítsem azon kollégákat, akik szeretnék a tuba szólóhangszerként való alkalmazásának jelenlegi helyzetéről több információt kapni vagy éppen évek múltán visszatekintve megtudni azt, hogy miként vélekedtek a hangszerünkről 2022-ben a különböző zeneszerző generációk meghatározó személyiségei. A zeneszerzőkkel készített interjúk irányított beszélgetések formájában készültek el, melynek első lépéseként előzetesen mindegyik interjúalanyunk elküldtem ugyanazon kérdéseimet. Az ezt követő beszélgetéskor a kérdések megválaszolása kötött sorrendben történt, azonban a válaszadás során az alanyoknak lehetőségük volt eltérni az adott kérdésben meghatározott témakörtől és ezáltal érvelni a válaszuk mellett. Ennek eredményeként strukturálisan megegyező és ezáltal könnyen összehasonlítható módon sikerült lejegyezni a kiválasztott alanyok szóló tubával kapcsolatos meglátásait, ezzel elősegítve a kutatás eredményeinek alátámasztását.

3. A kutatás következtetései

A kutatásom során megismert információk kontextusba helyezése által, oly módon próbáltam bemutatni a szóló tuba térhódítását és mai napig elért eredményeit, hogy ezzel nem csak a jelenlegi állapot jobb megértéséhez tudjak hozzájárulni, hanem az elődjeink által megkezdett munka folytatásához is útmutatóként szolgálhasson majd a dolgozatom. A feladatunk nem egyszerű és sokan nem is értenek egyet a szükségességével, azonban annyi biztos, hogy mi, tubások okkal hisszük azt, hogy különleges hangszerünk különleges képességei nem csak számunkra okozhatnak örömet a szóló játék során, hanem a nagyközönség számára is.

A szólószerepben gyakran alkalmazott hangszerek, mint például a hegedű, zongora vagy fuvola, kivétel nélkül magas fekvésben játszó dallamhangszerek, melyek a zenei észlelés szempontjából számottevően nagyobb kognitív jelentőséggel bírnak a kutatások szerint. Ennek okai az emberi hallószervek, illetve az agyi feldolgozórendszer evolúciójára vezethetők vissza, melynek eredményeként a magasabb szólamok hangmagasságbéli eltéréseit – mely egyben a dallamészlelés alapja is – kifinomultabban

tudja megkülönböztetni az agyunk, mint a mélyebb szólások hangjai közti különbségeket.⁵

Ezt a jelenséget Arlette Zenatti, fiatalok körében végzett dallamfelismeréssel kapcsolatos kutatásai is bizonyították. A többszólamú zenékben a dallam kihallása eleve nehéz feladat a gyerekek számára. Éppen ezért 1969-os kísérletében olyan gyermekdalokat játszott le fűgaként a gyerekeknek, amik ismerősek voltak számukra, de még ennek ellenére is átlagosan 8-10 éves kor között voltak csak képesek a dallam felismerésére a többszólamú zenében. Abban az esetben, ha a dallam a basszus szólásban kapott helyett, akkor a feladat megoldása még a 12 éves gyerekek számára is nehézséget okozott.⁶

A hangok időzítésbeli eltéréseinek észlelése viszont pont ellenkezőleg működik az agyunkban, ugyanis ez a mély hangok esetén jóval hatékonyabban valósul meg, ezzel is bizonyítva az általánosan elterjedt zenei gyakorlatot, miszerint a ritmikai stabilitást és a metrum szerinti hangsúlyokat általában a basszushangszerek biztosítják a zenei textúrákban.⁷

A zenei észlelés biológiai háttere minden kétséget kizáróan alátámasztja, hogy a tuba zenei textúrákban betöltött általános szerepe teljes mértékben összhangban van a hangszer akusztikai adottságaival, tehát a zeneszerzők többnyire olyan szerepben alkalmazták és alkalmazzák, amire eredendően ki is lett fejlesztve.

Azt gondolhatnánk, hogy ez a megállapítás akár még a tuba szólóhangszerként való használatának létjogosultságát is kétségbe vonhatná, azonban erről szerencsére szó sincs. A 21. századra a korábbi hangszereléssel és zeneszerzéssel kapcsolatos, írt és íratlan szabályok fellazultak, így a szerzők sosem látott módon kezdték el feszegetni a határokat, melynek eredményeként a napjainkban születő kompozícióknak már egyedül a megrendelő (amennyiben van) igényei szabhatnak határt. A hallgatóság is egyre befogadóbb az új és szokatlan iránt, így a szóló tuba biológia okok miatti hátránya akár könnyen előnnyé is kovácsolható, amennyiben az előadók és szerzők továbbra is együtt törekcsenek az új utak keresésére.

A tubás társadalom létszáma más hangszerekkel összevetve ugyan jóval szerényebb, de talán éppen emiatt is alakulhatott úgy, hogy egy rendkívül összetartó és országhatárokat nem ismerő közösség formálódott a hangszerjátékosokból, amit méltán

⁵ Bovermann és mtsai (2017) – 380.

⁶ Túrmezeyné Heller Erika (2007) – 108.

⁷ Hove és mtsai (2014) – 382.

nevezhetünk továbbra is brotherhood-nak, avagy testvériségnek – összhangban a nemzetközi szakmai szervezetünk eredeti elnevezésével.⁸ A tuba szólóhangszerként való térnyerése és egyre szélesebb körben való elismertsége eddig is kizárólag ennek az összetartó szakmai közegnek volt köszönhető, és valószínűleg lesz is a jövőben. Ez a testvériség nem merül ki abban, hogy sorsközösséget vállalva próbáljuk a hangszerünkben rejlő potenciált megmutatni a nagyvilágnak, hanem egymást segítve és motiválva is igyekszünk előbbre vinni a játéktechnika fejlődését, és ez a mentalitás különleges módon még versenyhelyzetekben is megmarad közöttünk.

Nem tudni, hogy az elkövetkező évtizedekben milyen sors vár a klasszikus zenei életre, hiszen a társadalomban végbement változások a kultúrafogyasztási szokásainkat is jelentősen megváltoztatták. Mindazonáltal bízom benne, hogy a tubás társadalom eddigi mentalitását még hosszú időn át élteben tudjuk tartani, mely egyben a különleges hangszerünk szerteágazó felhasználásának a záloga is.

⁸ <https://iteaonline.org/> – letöltés dátuma: 2022. 11. 05.

4. Válogatott irodalomjegyzék

Bevan, Clifford (1978): *The Tuba Family*. New York, Charles Scribner's Sons

Bogár István (1975): *A rézfúvós hangszerek*. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.

Bovermann és mtsai (2017): *Musical Instruments in the 21st Century: Identities, Configurations, Practices*. Springer Nature Singapore. 382.

Hove és mtsai (2014): *Superior time perception for lower musical pitch explains why bass-ranged instruments lay down musical rhythms* -
<https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1402039111> – letöltés dátuma: 2022. 11. 28.

Tucmandl-Reisigl (2022): *Vienna Symphonic Library, Instrumentology*.
<https://www.vsl.info/en/academy/brass/bass-tuba> – letöltés dátuma: 2022. 11. 03.

Túrmezeyné Heller Erika (2007): „A zenei képességek és fejlődésük”. in
Zenepszichológia tankönyv, szerkesztette: dr. habil. Vas Bence, PTE MK, 108.

Zilcz György (1971): *Rézfúvós és ütőhangszerek tanításának módszertana*, Budapest, Tankönyvkiadó

<https://iteaonline.org/> – letöltés dátuma: 2022. 11. 05.